

ХӨДӨӨ АЖ АХУЙН ТУХАЙ ХУУЛИЙН ТӨСӨЛД ТУСГАСАН БОЛОН ТУСГААГҮЙ САНАЛЫН ТОВЬЁГ

2025.06.10.

УБ хот

Нэр	Санал	Санал тусгасан эсэх
УИХ-ын гишүүн Батэрдэнэ:	1. Хүлэмжийн хийтэй холбоотой асуудлуудыг оруулах, карбон кредитийн асуудлыг оруулах;	Тусгасан
	2. Тогтвортой ХАА-г хөгжүүлэхдээ бизнес эрхлэгчдийг дэмжихэд чиглэсэн эрх зүйн орчны өөрчлөлтийг оруулахад чиглэх;	Тусгаагүй
	3. Оюутан сургах сургах, хүний нөөцтэй холбоотой асуудлыг хуульд заавал оруулаад байх шаардлагагүй;	Тусгаагүй
	4. Арьс шир, түүний үнэ, экспорт, өртөг, бэлчээр, хоршоотой холбоотой асуудлууд орон нутагт олон байна. /Тухайлбал, Хөвсгөл аймгийн Улаануул сум дээр жишээлбэл нэхийний жижигхэн цех байгуулах гэтэл хоршооны зээл олгоно гэсэн, гэтэл хоршооны зээл авахын тулд 9 хүний бүрэлдэхүүнтэй байх хэрэгтэй болсон./ Тэгэхээр энэ ХАА-н тухай хуулиар энэ дэмжлэгийг тодорхой болгох хэрэгтэй байна.	Тусгасан
ХХААҮЯ-ны харьяа Аймаг дундын отрын бүсийн ашиглалтын захиргааны дарга Д.Түмэндэмбэрэл:	1. Шилжих хөдөлгөөн, эрүүл махны асуудал ярихын тулд отор нүүдэл, бэлчээрийн зохицуулалтыг гарцаагүй хуульчлах шаардлагатай. Тариалан бэлчээрийн асуудал, отрыг ЗГ-ын тогтоолоор шийдвэрлэж байгаа учраас үүнийгээ хуульчлах ёстой. Отор нүүдлийн болзол бэлчээрийн асуудлуудыг Монгол улсын ХААЯ хариуцаж хийх ёстой. Энэ ХАА-н хуульд малын эрүүл мэнд, МАА-н бэлчээрийн бодлогыг тусгайлан чиг үүрэг хуулиар зохицуулна гэсэн өгүүлбэр оруулж өгөх;	Тусгасан, өөр хуулиар зохицуулахаар томъёолол шинээр хийсэн.
	2. Хуулиар зохицуулж, оторт заавал гаргадаг болох ёстой. Зуслан, намаржаа, өвөлжөөнд хуулиар зааж, заавал буулгадаг болгох.	Тусгаагүй
	3. Өвөлжөө, хаваржааны хашаа хороогоо хуулиар барьдаг байх хэрэгтэй. Өвөлжөөндөө саравчтай хашаа дагжуур газраа бэлчээртээ чулуун хороо барьдаг, шуурвал чулуун хороондоо хийдэг. Энэ уламжлалыг бид хуульчилж өгөх ёстой.	Тусгаагүй
	4. Ургамлын бүрхэвчийн асуудлыг хуулиар зохицуулах. Олон төрлийн эмийн ургамал ургадаг боловч ургахаа байчихсан нь бэлчээрийн талхалт, саяын шилжих хөдөлгөөн, бэлчээр чөлөөлөх отор нүүдлийн бодлого, уур уурхай газар, мал аж ахуй, тариалангийн газрын зөрчилтэй холбоотой.	Хуулийн эрсдэл хэсэгт оруулсан
	5. Уур уурхайн асуудал малчдын хооронд бөөн зөрчил байдаг. Хэрвээ уур уурхай бэлчээрт хийх гэж байгаа бол малчдаас асуудаг байх, малчинд нөхөн олговор өгдөг байх зохицуулалт хэрэгтэй байна.	Тусгасан

	6. Малын даатгалыг хийдэг байх, түүний зориулалтыг хуульчлах. Тухайлбал, малын ЭМД-ын хууль гэдгийг батлах. Өргөн барьсан 60%-ийг нь эрүүл мэнддээ зарцуулбал 40%-ийг нь бэлчээрийн менежменттэй мал байвал мал эрүүл байна, даатгалаа төлсөн малчин сайн малын эмчээс үйлчилгээ авна.	Тусгаагүй
Глобал сивик шэйринг ОУБ-ын төлөөлөл Батдорж:	1. Малчдын үүрэг, хариуцлагын талаар хуульд тодорхой зааж өгөх; Малчид маань нэлээд үүрэг хариуцлагаа ойлгохгүй байгаагаас болоод ХАА, МАА-н үйлдвэрлэлийн анхан шатанд хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүний чанар, гарцын асуудалд анхаарах.	Тусгаагүй
	2. ХАА-д чиглэсэн салбарын хөгжлийн мастер төлөвлөгөөтэй байх талаар хуульчилж өгөх. Орон нутаг, засаг захиргааны нэгж мастер төлөвлөгөөтэй байхаар заавал хуулиар батлах, үүрэгжүүлээд өгчихвөл олон хууль тогтоомжууд хөрсөн дээрээ ажиллах боломжтой болно.	Тусгаагүй
	3. Сургалт хөгжлийн тухай 15.6-д малчин тариаланчид шинэ мэдлэг, инновац, технологи эзэмшүүлэхэд оролцох байгууллагад зөвхөн салбарын ХАА-н асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага, салбарын сургалт, эрдэм шинжилгээний байгууллага, хувийн хэвшлийн хуулийн этгээд гээд заачихсан байгаа. Энэ дээр иргэний нийгмийн байгууллагын тухай нэг ч зүйл алга. Тэгэхлээр энэ иргэний нийгмийн байгууллага энэ салбарт ажиллаж байгаа, иргэний байгууллага, насан туршийн боловсролын байгууллагуудыг хуульдаа оруулах;	Тусгасан
	4. Малын бүртгэл мэдээлэл нэн тулгамдсан асуудал байгаа. Бүртгэл мэдээллийн нэгдсэн сан ажиллаад байдаг гэтэл олигтой тэр бүртгэл мэдээлэл цугларч өгдөггүй. Тэгэхлээр энэн дээр малчдын нөгөө хариуцлага талаасаа малын тоо төрлийг тогтмол хугацаанд үнэн зөвөөр бүртгүүлж байх талаар үүрэгжүүлэх талаар энэ хуульдаа оруулах;	Тусгаагүй
	5. Хөрөнгө оруулалтын талаар бас 16 дугаар зүйлд дурдсан байна. ХАА-н үйлдвэрлэлд хөрөнгө оруулалтыг дэмжих хамгаалахад чиглэсэн заалтууд ерөнхийдөө их хязгаарлагдмал хүрээнд томьёологдсон байна. Хөрөнгө оруулагчдынхаа хүрээг тэлэх.	Агуулгын хүрээнд саналыг хүлээн авсан
Төв аймгийн Жаргалант сумын Дэлгэрмөрөн компанийн захирал, МУ-ын гавьяат аргонимич н.Болдбаатар:	1. ХАА-н үйлдвэрт ажиллаж байгаа бүх хүн, хуульч өндөр мэргэжлийн хүн биш, жирийн тариаланч, малчид уншаад ойлгох энгийн хэллэгтэй заалт томьёололтой байх.	Агуулгын хүрээнд саналыг хүлээн авсан
	2. Тариалангийн бүс нутаг гэдэг бол маш чухал. Өмнө нь ийм хууль гарсан. Ялангуяа Төв, Сэлэнгэ, Булган зэрэг аймгуудад малчид тариаланчдын хоорондын зөрчил асар хүнд байдаг. Бүсчлэлийг эргэн харах. Тухайн бүс нутгийн, тухайн аймаг, сумдын явцуу эрх ашгийн үүднээс энэ чинь бүүр учир нь олдохгүй заваан юм болчихвий гэж харагдаад байна.	Тусгасан
	3. Газар тариаланд төлөвлөлт гэж огт байхгүй. Дотоодын хэрэгцээт таримлын төлөвлөлтийг хэн нь хийх, хэн нь тооцох талаар тодорхой байх	Тусгасан
	4. Тариаланчид, малчдыг сөхрүүлдэг, бүтэн жилийн хөдөлмөрийг үнэгүйдүүлдэг зүйл бол үнэ, өртөг байдаг. Монгол улсад том захын наймаачид, ченжүүд өөрийнхөө хүссэн хэмжээнд, хүссэн үнээрээ худалдан авдаг. Ченжийн дарангуйлал, үнийн дарамтыг энэ хуулиар зохицуулах	Тусгасан

	5. Тариаланчдын эцсийн зорилго нь ашиг олох. Биднүүд бүтэн жил үйл явдал хөдөлмөрлөхөөд тэр бүтээгдэхүүн нь бүтээгдэхүүний суурь үнэ байхгүй. Хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүний суурь үнэ гаргаж байж энэ тариаланчид, малчдын жилийн бүтээгдэхүүнийг үнэгүйдээс хамгаалах боломжтой. Энэ бүтээгдэхүүний суурь үнэ байхгүйгээр төрийн мөнгөөр худалдан авалт хийдэг байгууллагууд одоо тендер хийдэг хуулийн хамгаалалтын дор хувилаад төрийн мөнгө угааж байна. Тийм учраас бүтээгдэхүүний суурь үнэ талаар хуульд Тусгасан.	Тусгасан, тариалангийн хуулиар зохицуулсан
	6. Гамшгийн тухай хуулиар газар тариаланд учирсан үер, ган, мөндөр, гэнэтийн байгалийн өөрчлөлтөд хохирол учирвал хохирол тооцох хууль зүйн аргачлал байдаггүй учраас эрсдэл тооцох, хянах, зохицуулах талаар Тусгасан.	Агуулгын хүрээнд саналыг хүлээн авсан
Соёл шинжлэх ухаан судлалын хөгжил үндэсний төвийн тэргүү Д.Ганболд:	1. 2024 оны 2 сард ХААХҮЯ-наас ХАА-н хуулийн төслийг боловсруулах зөвлөх үйлчилгээнд шалгарч, оролцсон. Зарчмын хувьд нэлээн хэдэн саналууд байгаа учраас цахимаар хүргүүлье.	Санал ирээгүй.
ХХААХҮЯ-ны МААБХЗГ-ын дарга Ц.Мөнхнасан:	1. ХАА-н тухай хууль дээр манайхаас ХХААХҮЯ-наас албан бичгээр бол тодорхой саналуудаа өгнө. Удирдлага зохион байгуулалттай холбоотой бүлэг дээр оруулаад өгөх. - ХАА-н үйлдвэрлэлийг удирдан зохион байгуулах төлөвлөх чиг үүрэг бүхий үүргийг улсын хэмжээнд ХАА-н асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага, аймаг, нийслэлд ХХАА-н асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага сум дүүрэгт ХАА-н тасаг хариуцан гүйцэтгэх - Аймаг нийслэлийн ХХАА-н асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын даргыг тухайн шатны Засаг даргатай зөвшилцсөн ХАА-н асуудал эрхэлсэн ЗГ-ын гишүүн томилж хууль тогтоомжийн дагуу чөлөөлнө - Сум, дүүргийн ХАА-н тасгийн даргыг холбогдох хууль тогтоомжид нийцүүлэн тухайн шатны Засаг даргатай зөвшилцсөн аймаг нийслэлийн ХАА-н асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын дарга томилж чөлөөлнө - ХАА-н асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын дэргэд улсын тусгай хэрэгцээний бэлчээрийн ашиглалт хамгаалалт хариуцсан нэгж, ХАА-н эрдэм шинжилгээний болон инновац технологи нэвтрүүлэх төрийн өмчит байгууллага тус тус ажиллана	Тусгасан
	2. Бэлтгэн нийлүүлэлтийн тогтолцоог маш нарийн хариуцах эзэнтэй, төр хувийн хэвшлийн түншлэлийн хүрээнд хэрхэн яаж зохицуулалттай байх юм бэ гэдэг байдлаар нь дэлгэрэнгүй нэмэлт оруулах шаардлагатай.	Агуулгын хүрээнд саналыг хүлээн авсан
	3. ХАА-н даатгалын асуудлыг мөн одоо тусад нь нэмж оруулах ийм шаардлагатай	Тусгай хуулиар зохицуулахаар учраас тусгаагүй

Дархан-Уул аймгийн ХХААГ-ын дарга Т.Ганболд:	1. Газрын хуульд өөрчлөлт оруулах. Малчид, фермерүүдэд тэжээлийн ургамал тариалах зориулалтаар газар олго, шинэ хоршоодод газар олго гээд байдаг. Газрын хуулиар газар олгох гэхлээр сумдын засаг дарга бүрэн эрх байгаа ч зөвхөн дуудлага худалдаагаар газрыг олгох ийм зохицуулалт байгаа.	Агуулгын хүрээнд саналыг хүлээн авсан
	2. Нэгжийн хуулиар зохицуулах зохицуулалт орхисон байна. Сумын аймаг, сумын хурал, Засаг даргын бүрэн эрх, чиг үүргийн асуудал тусаагүй байна. Тэгэхлээр энэ бас тодорхой зарим асуудлыг нэгжийн хуулиас нь тусад нь энэ хуульдаа оруулж өгөхгүй болбол аймаг сумдын Засаг даргад энэ хууль огт хамаагүй юм шиг болчих вий.	Дагалдах хуулиар зохицуулахаар тусгасан
ХХААХҮЯ-ны ГТБХЗГ-ын дарга Д.Есөнэрдэнэ:	1. ХХААГ сумдын тасгийг босоо болгох	Тусгаагүй
	2. ХАА тухай хууль батлагдсантай холбогдуулан Газрын тухай хуульд холбогдох өөрчлөлт оруулах	Тусгаагүй
Мал эмнэлгийн ерөнхий газрын Мал эмнэлгийн хяналт баталгаажуулалтын газрын дарга Батсүх:	1. Энэ хуулийг гаргахдаа бусад одоо салбарын ялангуяа оператив үйл ажиллагаа явуулж байгаа мэргэжлийн хуулиудтай уялдуулах	Тусгасан
	2. Босоо удирдлагын тогтолцоотой байх.	Агуулгын хүрээнд саналыг хүлээн авсан
	3. Мал эмнэлгийн ерөнхий газар энэ дээр бас албан байдлаар саналаа өгөх байх. Мэргэжлийн байгууллагуудаас албан ёсоор санал авах, мэргэжлийн байгууллагынхаа төлөөллөөр ажлын хэсгээ өргөтгөх	Тусгасан
Уудам хангай сүрэг ТББ-ийн тэргүүн, судлаач Г.Удвал:	1. Газар тариалан, мал аж ахуйн салбарыг зохицуулсан малгай хуультай болох; Энийгээ дагаад дагах хуулиадаа сайн харах.	Тусгасан
	2. Бэлчээрийн доройтлын тухай, бэлчээрийн тухай хуультай болох, холбогдох хариуцлагын асуудлыг Тусгасан.	Тусгасан
Төв аймгийн Зуунмод сумын иргэн, МУ-ын гавьяат агрономич Ж.Сүрэнхорлоо:	1. Энэ хуулийн хоёрдугаар зүйлийн ХАА-н хууль тогтоомж гэдэг дотор тариалангийн бүс нутгийг тогтоох тухай заалт байгаа энийг оруулж өгөх. Яагаад гэвэл ер нь тариалангийн бүс нутагт мал, малчин, тариаланч 2-ыг одоо их хооронд нь их муудалцуулдаг хууль байгаа юм. Тэгэхдээ би энийг энэ одоо энэ хууль дээр ч бас ийм юм гарна. Яагаад гэвэл энэ бол хууль дээрээ 500 метр тариа тариалсан тохиолдолд малчны нүүлгэх зардлыг нь тухайн ААН иргэнээс гарга гээд тодорхой заасан.	Тусгасан
	2. Бэлчээрийн мал аж ахуй гэдэг ойлголтыг тодорхой болгож, хуульчлах	Тусгасан

	3. Хадлангийн талбай гэдгийг орхигдсон байна. Ялангуяа хадлангийн талбайг усжуулаад нэг олон наст ургамал тарьдаг тийм ААН эрүүл баруун аймгуудад байдаг юм шиг байна лээ. Тэд нар тодорхой хэмжээний хөрөнгө оруулалт хийж байна. Тэд нарт энд дэмжлэг туслалцаа ч гэсэн юм алга.	Тусгасан
	4. Бэлчээр болон тариалангийн талбай гээд орчихсон байх юм. Ойн зурвас байгуулах гээд нэг үг явж байна. Ойн зурвас байгуулах зайлшгүй шаардлагатай. Тариалангийн талбай 70-80% нь элэгдэлд орчихсон, бэлчээрийн 92% нь бас элэгдэлд орчихсон, төрийн захиргааны төв байгууллагын хоорондын зохицуулалт гэж байхгүй. 100 га эзэмшиж байгаа тариалангийн талбай дотроо зурвас байгуул гээд байгаа бол тарих талбай чинь их багасна, хэрэв тариалангийн талбайнхаа гадна талд нь ойн зурвас байгуулах талаар ямар ч зохицуулалт байхгүй. Энийг зохицуулах.	Дагалдах хуулиар зохицуулахаар тусгасан
	5. Хуулийн 13.3.7 дээр хөрсний үржил шимийг сайжруулах, хамгаалах чиглэсэн бордоо, үр хангамж, ойн зурвас, үр хангамж гээд ингээд орчихсон байгаа юм. Энэ дээр ер нь техник шинэчлэл сайн явагдсан шүү дээ. Өөрөө зүтгэх 90% нь бараг шинэчлэгдсэн. Гэтэл энэ хөрс чинь яагаад элэгдэлд ороод байгаа, эвдрээд гэхлээр араас нь хуучны чирдэг тоног төхөөрөмж ашиглаж байгаа учраас энэ заалт дээр техник тоног төхөөрөмж гэсэн нэмэх.	Тусгасан
Төв аймгийн Алтанбулаг сумын иргэн, Тээг хангай хоршооны захирал Ү.Батцэнгэл:	1. ХАА-н салбарын уялдаа холбоог сайжруулах	Тусгасан
	2. Бизнесээ тогтвортой эрхэлж явуулах талаар хуульдаа Тусгасан	Эрсдлийн заалттай уялдуулан тусгасан
	3. Бэлчээрийн МАА-г эрчимжүүлж талаар Тусгасан	Хөрөнгө оруулалт, дэмжлэг хэсэгтэй уялдуулан тусгахаар хүлээн авч, агуулгын саналыг хүлээн авсан
ХААХҮЯ-ны МАА- н бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газрын шинжээч Бямбадорж:	1. Өнгөрсөн он 6 сард бол одоо малчны тухай хууль Малчин өрхийн ийн нэгдсэн эрх зүйн байдлын тухай хууль гээд 2 хууль батлагдаж одоо хэрэгжиж байгаа. Эдгээр хуультай уялдуулж, тэжээлийн ургамал асуудлыг Тусгасан.	Нэр томъёолол, дэмжлэгтэй уялдуулан агуулгын саналыг хүлээн авсан
	2. Усны талаар хуульд орхигдчихсон байна. Тэгэхээр өнөөдөр одоо бэлчээрт нөгөө бэлчээр усан хангамжийг сайжруулна гээд одоо инженерийн хийцтэй худаг ус гаргах асуудал маань энэ хуультай холбогдоно. Усны тухай хуулийг энэ хуульд тусгаж, оруулж өгөх;	Тусгасан
	3. Хуулийн төслийн 16 дугаар зүйлд ХАА-н үйлдвэрлэл, хөрөнгө оруулалт, дэмжих, хамгаалах гээд 16.1-д ХАА-н үйлдвэрлэл эрхлэх үйл ажиллагааны хөрөнгө оруулагч дараах хэлбэрээр оролцож болно гээд ингээд оруулчихсан байна. Малын үржил селекцийн ажилтай холбоотой ийм асуудал байгаа. Тэгэхээр энд мах, сүү, ноосны чиглэлийн одоо үүлдрийн цөм сүргийн малыг үржүүлж байгаа ахуйн нэгж, өндөр ашиг шимтэй цэвэр үүлдрийн малыг нутагшуулж байгаа аж ахуйн нэгжийн хөрөнгө оруулалтыг дэмжих хамгаалах гэдэг энэ зүйлд одоо бүр нэр зааж оруулж өгөх;	Тусгасан

	4. Бэлчээрийн асуудал. Одоо малын гэжээлийн гол үндэс болсон бэлчээрийн асуудал маань одоо хуулийн төсөл дотор болбол 9.3.2 дээр бэлчээр хамгаалах төлөвлөгөө гэсэн заалт байна. Улсын тусгай хэрэгцээний аймаг дундын отрын бүс нутаг байгаа. Орон нутгийн тусгай хэрэгцээний аймаг, сум дундын отрын бүс нутаг гэсэн энэ асуудлыг хуулийн төсөлд маш тодорхой оруулж өгөх	Агуулгын хүрээнд саналыг хүлээн авсан
	5. Малын генетик нөөцийг хамгаалах, МAA-н үйлдвэрлэлийн бүтээмжийг нэмэгдүүлэх өндөр ашиг шимтэй цэвэр үүлдрийн малыг үржүүлж, мал үржүүлгийн бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэх асуудал орхигдсон байна. Малын генетик нөөцийн тухай хуулиар энэ асуудал маань зохицуулагдаад явж байгаа боловч одоо энэ гол салбарын уялдаа холбоог хангах талаар тусгаж өгөх;	Тусгасан
	6. Арчилгаа, маллагаа, гэжээллэг, үржил селекцийн ажлыг босоо тогтолцоотой байлгах;	Тусгасан
НҮБ-ын ХХААБ-ын хөтөлбөрийн зохицуулагч А.Амгалан	1. ХАА-н бүтээгдэхүүний өрсөлдөх чадварыг нэмэгдүүлэх нэг боломж нь газар зүйн заалттай бүтээгдэхүүнийг хөгжүүлэх байгаа. Тэгэхээр газар зүйн заалттай бүтээгдэхүүнийг хөгжүүлнэ ээ гэдгийг нэмж оруулах;	Агуулгын хүрээнд саналыг хүлээн авсан
	2. Хуулийн төслийн 13.4 дээр хөрөнгө оруулалтын багтаамж сайтай тэгэхдээ үйлдвэрлэгчийн зүгээс нөгөө хөрөнгө оруулъя гэхээр их хэмжээний мөнгө шаарддаг асуудал бол ойжуулалт хөгжүүлэх талаар дутуу орсон байна. Зөвхөн ойн зурвас байгуулах гээд дутагдалтай оруулчихсан байна. Тэгэхээр энийг агаар ойжуулалт хөгжүүлэх гэж өргөн утгаар нь оруулж өгөх, салбар луу нэлээн хөрөнгө оруулалт оруулах боломжтой байхаар оруулах.	Тусгасан
Байгаль орчин уур амьсгалын өөрчлөлтийн сайдын орон тооны бүс зөвлөх Энхтуяа	1. Манайд гарч байгаа хуулиуд нь салбар дундын зохицуулалт байхгүйгээс болоод хэрэгжихгүй байдаг. Олон улсад Монгол Улс нэгдэн орсон олон улсын гэрээ хэлэлцээрт хүлээсэн үүрэг хариуцлагаа энэ хуулийн үзэл баримтлалдаа заавал оруулах	Олон улсын гэрээ хэлэлцээрийн үүргийг тусгаж оруулсан
	2. ХАА-г хөгжүүлэхэд бүс нутгаа тогтоонооо гэж ярилаа. Тэгэхлээр бусад салбар болон газар ашиглалтын ерөнхий төлөвлөгөөтэй нийцүүлсэн байгаасай. Судалгаанд суурилсан шинжлэх ухаанч байдлаар хандсан ийм орон зайн төлөвлөлтийн аргыг сүүлийн үед их хэрэглэж байгаа. Ялангуяа байгаль орчны салбарт бол одоо оролдогч талуудыг бүгдийг нь оролцуулсан үнэ цэнтэй газраа тогтоогоод, тусгай хамгаалалттай газраа тогтоосон. Байгалийн нөөцийг хамгаалах, нөгөө тогтвортой хөгжил, уур амьсгалын өөрчлөлт, нөөц баялгийн асуудал. ХАА чинь өөрөө байгалийн нөөц дээр суурилж байгаа салбар учраас нөөцөө хамгаалахгүй бол урт хугацааны бодлого тогтвортой хөгжлийн бодлого гэж байхгүй. Энэ талаар Тусгасан.	Орон зайн төлөвлөлтэй зэрэг асуудлыг агуулгын хүрээнд саналыг хүлээн авсан
	3. ХАА-н үйлдвэрлэлд хөрөнгө оруулалт, татаасны бодлогоо хийхдээ бусад салбартай уялдуулаагүй учраас Уламжлалт МAA-г томьёолоход анхаарах	Нэр томьёолуудууд агуулгын хүрээнд саналыг хүлээн авсан

	4. Малчид нь өөрсдөө яг уламжлалт МАА гэдэг утгаар сэлгэж нүүх, бэлчээрээ өнжүүлэх, сүргийн бүтэц, уламжлалт малчин гэдгийг тодорхойлж, малчдыг хариуцлагажуулах.	Нэр томьёолуудуудууд агуулгын саналыг хүлээн авсан
	5. Дуудлага худалдаагаар газар олгох асуудлыг салбар хоорондоо уялдуулаад орон нутгийг оролцуулаад шийдэх	Тусгасан
Төв аймгийн ХХААГ-ын мал үржлийн хяналтын улсын байцаагч Х.Түвшинсанаа	1. Хадлангийн бэлчээрийг зүй зохистой ашиглах;	Тусгасан
	2. Өвс тэжээлийн аюулгүй нөөцийг бүрдүүлэх. Сумд, аймгууд намартаа өвс тэжээлээ бэлддэг эрх зүйн зохицуулалтыг нь сайжруулах, хэн, хаанаас яаж бэлдэх тодорхой болгох, нөөцөөс хэрхэн хуваарилах,	Агуулгын хүрээнд саналыг хүлээн авсан
Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн зөвлөх Ц.Даваабаяр	1. Малчдын болон тариаланчдын хоорондын үл ойлголцох асуудал байгаад байгаа юм. Энэ зохицуулалт хууль байхгүйгээс үүдэлтэй. ХАА-н тухай хуульд тодорхой Тусгасан	Агуулгын хүрээнд саналыг хүлээн авсан
Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн Үйлдвэр, үйлчилгээний бодлогын зөвлөх Ч.Даваабаяр:	ХАА-н хууль буюу малгайн хуулийг батлуулах тухай УИХ-ын 36 дугаар тогтоол дээр тодорхой заачихсан байгаа. МАА-н, газар тариалангийн салбар хоорондоо байнгын маргаантай явж ирсэн. Тэгвэл энэ хуулиар зохицуулагдана	Агуулгын хүрээнд саналыг хүлээн авсан
	Хөдөө аж ахуйн бирж гэдэг ойлголтыг бас хуульд оруулж өгвөл зүгээр юм болов уу гэж бодож байна. Нэгэнт эдийн засгийн асуудлуудыг энэ хуулиар зохицуулж байгаа бол биржийн асуудал дээр тодорхой арга хэмжээ тусгаад өгчхөөрэй гэж хүсэж байна.	Агуулгын хүрээнд саналыг хүлээн авсан
Монголын тариаланчид, гурил үйлдвэрлэгчдийн холбооны дэд тэргүүн Ш.Шинэбаяр:	1. Д.Насанжаргал докторын хэлсэнтэй адил нэр томьёоны хувьд бодоорой, мөн концепцийн хувьд нь бодоорой.	Агуулгын хүрээнд саналыг хүлээн авсан
	2. Хуулийн төслийн 4.1.1-д өрхийн өөрийн хэрэглээний аж ахуй гэж байна. Үүнийг нэр томьёоны хувьд дахин нэг хараарай. Фермерийн аж ахуй гэдгийг эргэж хараарай. Үүнд би санал өгч болно.	Агуулгын хүрээнд саналыг хүлээн авсан
	3. Хуулийн төслийн 6.2.7-д агро-ойн аж ахуй гэсэн нэр томьёо байна үүнийг бас эргэж хараарай.	Агуулгын хүрээнд саналыг хүлээн авсан
	4. Хуулийн төслийн 13.4-д дэмжлэг гэж байна. Үүнд бордооны үйлдвэр, ургамал хамгааллын бодисын үйлдвэрт маш их хэмжээний хөрөнгө оруулалт шаарддаг. Тиймээс үүнд төрийн дэмжлэг, банк санхүүгийн дэмжлэг хэрэгтэй байх.	Агуулгын хүрээнд саналыг хүлээн авсан

	5. Хуулийн төслийн 15 дугаар зүйлд ХАА-н судалгаа ба хөгжүүлэлт гэж байна. Хөгжлийн бодлоготой холбогдон Тусгасан нь илүү зүйтэй байх.	Агуулгын хүрээнд саналыг хүлээн авсан
Монголын тариаланчдын үндэсний холбооны Ерөнхийлөгч Л.Баяртулга:	1.Энэ хуулийн төслийг ерөнхийд нь харахад хөрөнгө оруулалтыг баялгийн сантай холбох ч юм уу эсвэл бонд босгох ч юм уу иймэрхүү хөрөнгө оруулалт, санхүүжилтийн талд нь эвтэйхэн механизмуудыг нээж өгвөл зүгээр санагдаж байна.	Агуулгын хүрээнд саналыг хүлээн авсан
Монголын агрономчдын холбооны тэргүүн Б.Амарсанаа:	Хуулийн төсөлд гадаад, нэр томьёо, ойлгомжгүй, эзэн биегүй үг, өгүүлбэр, химийн бордоо гэх мэт засахаар үг, өгүүлбэрүүд байна. Зарчим гэж хуульд байх уу, үгүй юу гэсэн асуудал байна. Тариалангийн хуульд орсон асуудлууд байна. Үүнийг оруулах хэрэгтэй юу. Хуульд ороогүй асуудлаа оруулж өгвөл зүгээр баймаар байна. Тариаланчид, Агрономчдын холбоо Газар тариалангийн тухай хуульд ороогүй асуудлууд байна гээд сайдтай уулзахаар ХАА-н тухай багц хууль боловсруулагдаж байгаа түүнд саналаа өгөөрэй гэдэг. Бид саналаа ХХААХҮЯ-д өгсөн байгаа. Сум бүрийн ХАА-н газар нь мэргэжлийн агрономчтой байна гэсэн заалт Тариалангийн тухай хуульд байдаггүй. Малын удмын сангийн генетик нөөцийн тухай хуульд байдаг. Б.Одгэрэл багшийн хэлснээр төрд ажиллахад нийгмийн баталгаа байхгүй, эрх зүйн орчин бүрдээгүй. Тиймээс элсэгч бага байгаад байна. Мөн төрийн дэмжлэг цалин бага байна. ХААИС-иас ч, холбооноос ч судалгаа хийж үзэхэд цалин бага учир төгсөгч тухай ажлын байранд очиж ажиллахгүй байна гэсэн үр дүн гардаг. Тариалангийн тухай хуульд Агрономичийн нийгмийн баталгаа гэсэн нэг ч өгүүлбэр байдаггүй. Нийгмийн баталгаагаа хаячихсан хууль байдаг. Тиймээс нийгмийн баталгааг энэ хуульдаа оруулмаар байна. Анхны хэлэлцүүлэг дээр нийгмийн баталгааны 2 заалт байсан гэвч түүнийгээ хассан байна. Энэ төслийг сүүлийн байдлаар гэж бодож байна. Тиймээс тэр нийгмийн баталгааны асуудлыг оруулах шаардлагатай байна. Манай холбооноос хүргүүлж байгаа санал дээр 6 нийгмийн баталгааны асуудлыг бичсэн байгаа. Саналаа албан бичгээр хүргүүлнэ	Агуулгын хүрээнд саналыг хүлээн авсан
Ургамал газар тариалангийн эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн Эрдэмтэн нарийн бичгийн дарга Т.Атарсайхан:	1.МАА, Газар тариалангийн хууль хоорондын зохицуулалтуудыг нилээд багцалсан байдлаар хуулийн үндсэн концепци байгаа юм байна гэж ойлгож байна. Зарим заалтуудыг харахад жишээлбэл орон нутагт газар нутгийг өргөжин хөгжүүлэх ажлыг орон нутгийн захиргаа шийднэ гэсэн байгаа нь хэр оновчтой байх вэ гэдгийг би хараад байна. Өнгөрсөн хугацаанд хэрэгжүүлэхээр зорьж, газар тариалангийн төвийн бүс болгоно гээд 3 аймгийг заасан, энэ нь яг хаана хэрэгжихгүй байна гэхээр орон нутагтаа хэрэгжихгүй байгаа. Тэгэхээр тухайн орон нутгийн ИТХ-аас шинжлэх ухааны үндэслэлтэй түүнийг тогтоож чадах болов уу гэдэгт эргэлзэж байгаа юм. Тиймээс энэ заалтаа эргэж хараач гэсэн саналтай байна.	Тусгасан

ХААИС, Эдийн засаг, бизнесийн сургуулийн профессор С.Хандсүрэн:	2.Бидний боловсруулсан маш их технологи хаана очоод гацаад байна гэхээр МАА, газар тариалан 2 зэрэгцээд явах боломжгүй, зөрчилдөөд байгаа асуудал байна. Төсвөөс дэмжлэгүүд байгаа. Шинжлэх ухааны үр дүнгүүдийг нэвтрүүлж байгаа аж ахуй нэгжүүдээ дэмжиж, тэр дундаа цаг уурын өөрчлөлтөд дасан зохицож байгаа шинэ үүлдэр, сортуудыг бүтээж, нэвтрүүлж байгаа аж ахуйн нэгжүүдэд энэ дэмжлэгүүдийг өгвөл зүгээр юм болов уу гэсэн санал байна.	Тусгасан
	3.Аж ахуйн нэгжүүдэд үрийн асуудал маш их үүсэж байна. Аж ахуй нэгж дотроо үрийн аж ахуйн системийг эрхэлж байгаа аж ахуйд дэмжлэг байвал гэсэн санал байна.	Тусгасан
	4.Хүний нөөцийн асуудал яригдаад байгаа ч нөгөө талдаа ухаалаг, нарийвчлалтай газар тариалан буюу хүний үйл ажиллагаанаас хараат бус газар тариалангийн асуудлыг энэ хуульдаа тусгаад, дэвшилтэд технологийг хэрэглэх талд анхаарвал яасан юм гэсэн саналтай байна. Нэгдсэн ХАА-н цахим сан бүрдэх гэж байгаа юм байна. Таримал ургамлын генетик нөөцийн санг бас тусгаж өгөөч. Одоогоор бид НҮБ-ийн санхүүжилтээр таримал ургамлын генетик нөөцийн санг бий болгоод байгаа.	Тусгасан
	1.Хуулийн 8 дугаар зүйл дээр ХАА-н гаралтай түүхий эд бүтээгдэхүүний өртгийн сүлжээ гэдгийг сайжруулах хэрэгтэй байна. Хуулийн төслийн 8.6-аас хойших Бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлал, орон нутгийн хөгжлийн төвүүд түүний давхцалын цэгүүдийг нөөцтэй нь уялдуулан зохицуулах шаардлага байгаа. Мөн 8.6 дотор мал бордох аж ахуй гэж орсон байгаа. Энд мал бордооны үйлдвэр байж төв бүрэн ажиллана. Тиймээс мал бордох аж ахуй гэдгээ хасах нь зүйтэй юм болов уу гэсэн санал байна. 8.7-д итгэмжлэгдсэн төлөөлөгч гэрээний үндсэн дээр гүйцэтгэж болно гэсэн байгаа. Төв байгуулахад мэдээж хөрөнгө оруулалт хэрэгтэй. Энэ хөрөнгө оруулалтыг гэрээний үндсэн дээр биш боловсруулах үйлдвэрүүд хөрөнгө оруулж байгуулах хэрэгтэй. ХАА-н гаралтай бүтээгдэхүүний үндсэн хэрэглэгч нь боловсруулах үйлдвэрүүд нь байна. Боловсруулах үйлдвэрүүд маань тодорхой хэмжээний дэмжлэг авчхаад эргээд түүхий эдийн чанарт анхаарахгүй байгаа. Тиймээс боловсруулах үйлдвэрүүдийн хөрөнгө оруулалтыг тодорхой салбар луу шингээх хэрэгтэй байна. 8.11-д түүхий эдийн бэлтгэн нийлүүлэлтийн үе шатанд боловсон хүчин, ажилтныг бэлтгэх гэдгийг хасаад ХАА-н хүний нөөц, үйлдвэрлэл хэсэгт оруулах саналтай байна. Хүний нөөцийн асуудал нь бэлтгэн нийлүүлэлт дээрээ явах нь тохиромжгүй байна.	8.11 заалтыг сайжруулахаар хүлээн авсан. Бусад саналуудыг хүлээн аваагүй.
	2.Хуулийн төслийн 8 дугаар зүйлийг 4 дүгээр бүлэгтэй уялдуулах хэрэгтэй. Энэ хоёрын хоорондын уялдаа хангалтгүй байна. Тухайлбал 13.2.4-д үйлдвэрлэлд нийлүүлсэн байх, 13.2.6-д хоршоонд нийлүүлсэн байх гэсэн байна. Ченжийн системээр хоршоонд өгвөл яах юм. Тэгвэл одоогийн системээс ялгаагүй болно. Тиймээс энэ 2-ыг нийлээд уялдуулах хэрэгтэй.	Агуулгын хүрээнд саналыг хүлээн авсан
	3.Хуулийн төслийн 16.4.2-д 8 дугаар бүлэгтэйгээ адил заалтууд орсон байна. Түүхий эд бэлтгэлийн системийг орон нутагт байгуулах гэх юм бол хөрөнгө оруулалтын асуудлыг шийдэх хэрэгтэй. Орон нутагт бол хөрөнгө оруулалт байхгүй, малчид бол дундын хоршоогоороо дамжуулж хийж болох юм. Гэхдээ тодорхой хэмжээний хөрөнгө хэрэгтэй.	Агуулгын хүрээнд саналыг хүлээн авсан

	Багцаалсан тооцоогоор түүхий эд бэлтгэлийн цэгийг, мал нядалгааны цэг, тээвэртэй нь хамт байгуулна гээд тооцоход 1.5-2 тэрбумын санхүүжилт шаардлагатай. Малчид тэр бүтээгдэхүүнээ борлуулахад жилдээ 100-200 сая төгрөгийг зөвхөн тээврийн зардалдаа шингээдэг. Тоог нь авч үзэхээр тодорхой хэмжээний хөрөнгө оруулалт шаардлагатай болж байгаа. Үүнийг анхаарч үзээрэй.	
ХААИС, Эдийн засаг бизнесийн сургууль профессор Р.Чанцалдулам:	<p>Энэ хууль нь 6 бүлэг, 21 дэд бүлэг, 78 заалттай юм байна. Заалт нэмэх шаардлагатай юм байна гэж харж байна.</p> <p>Мал амьтны тавлаг байдлыг хангах замаар органик бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх чиглэлийн заалтууд нэмэх шаардлагатай байна гэж харж байна. Тогтвортой хөгжил гэсэн 9 дүгээр заалтад орох хэрэгтэй байгаа байх. Олон улсад ч гэсэн мал амьтан тавлаг байж органик бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл явагдана гэж үздэг.</p> <p>10 дугаар зүйл дээрх Хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэлийн хүний нөөц хэсэгт яагаад хөдөө аж ахуйн салбарт ажиллах ёстой юм, ХАА-н салбарт ажилласнаар ямар үр ашиг хүртэх юм гэсэн мотивишин идэвхжүүлэлт болох заалт оруулах хэрэгтэй байх. Боловсролын тухай хуульд бол Малчны нэг хүүхдийн сургалтын төлбөрийг төрөөс даана гэж орсон байгаа. ХАА-н салбарт ажиллаж байгаа хүний хүүхэд уламжлан хөдөө аж ахуйн салбарт ажиллах юм бол төрөөс хөнгөлөлт үзүүлнэ гэсэн заалт оруулж өгвөл ХАА-н салбарт ажиллагсдын тоо нэмэгдэнэ гэж харж байна.</p> <p>МАН, газар тариалангийн салбарт газар зүйн заалттай бүтээгдэхүүнийг хөгжүүлж эхлэхэд ямар урамшуулах олгох талаар ХАА-н дэмжлэг гэсэн хэсэгт оруулж өгөөч. Үүнийг үйлдвэрлэлд эхлэх юм бол бидний дэлхийд гарах гарц нэмэгдэнэ, бидэнд хэрэгцээ шаардлага байна, боломж байна. Иймээс бид хуульдаа тусгаад, дэмжиж өгөх шаардлагатай байна. БНХАУ гэхэд сүүлийн жилүүдэд 3000 гаруй газар зүйн заалттай бүтээгдэхүүн олон улсад үйлдвэрлэж эхэлсэн.</p>	Боловсон хүчний асуудлыг судалж, агуулгын хүрээнд саналыг хүлээн авсан, орон нутагт тогтвортой ажиллаж байгаа бол урамшуулал олгох зохицуулалтыг тусгасан.
Хөдөө аж ахуйн шинжлэх ухааны академийн гишүүн, Шинжлэх ухааны доктор, профессор Ч.Бямбадорж:	1. Хуулийн төслийн 1. 4.1.1, 4.1.2-ын алинд нь малчид хамаарах нь тодорхойгүй байна. Би бол малчдыг 4.1.1-д хамааруулах нь зөв юм уу гэж харж байна. 4.1.2 бол бизнесийн зориулалттай нэг ёсондоо бол хоршоог хэлж байна гэж үзэж байна. 4.1.1-д дотоодын хэрэгцээгээ хангах, илүү гарсан бүтээгдэхүүнийг борлуулах гэсэн үг нэмэх нь зүйтэй.	Агуулгын хүрээнд саналыг хүлээн авсан
	2. Хуулийн төслийн 2. 4.1.3-д фермерийн аж ахуй гэсэн тодорхойлолтыг болохгүй байна гэж үзэж байна. ОХУ-д 1924 онд Тариачны аж ахуй буюу фермерийн аж ахуйн тухай хууль батлагдсан юм байна лээ. Тэр хууль дээр байгаа тодорхойлолтыг та бүхэн хараарай. Үүнд нэг онцлог заалт нь манай хуулийн төсөл дээр бол үйлдвэрлэлт эрхлэлт гэсэн байсан энэ хуульд бол аж ахуйн үйл ажиллагаа гэсэн байна. Аж ахуйн үйл ажиллагаанд хадгалалт, тээвэрлэлтийг багтаасан байна. Бас нэг чухал заалт бол хувь хүний биет оролцоон дээр суурилсан гэсэн байгаа нь энэ зөв хэллэх юм болов уу гэж харж байна.	Агуулгын хүрээнд саналыг хүлээн авсан
	3. Хөдөө аж ахуйн хоршоо гэсэн тодорхойлолт баймаар байна. Ерөнхий ойлголт заавал байх хэрэгтэй. Дотроо бол салах байх. Ерөнхий тодорхойлолт нь Иргэний хуулийн 36.4 дээр байгаа юм байна лээ.	Тусгасан

4. Бэлчээрийн мал аж ахуй гэсэн тодорхойлолт дотор хамгийн гол зүйл нүүдлийн мал аж ахуй орхигдсон байна. Нүүдлийн гэдэг үг энд зайлшгүй орох шаардлагатай. Өнөөдөр энд байгаа маргааш нь байхгүй болох онцлог зүйл.	Агуулгын хүрээнд саналыг хүлээн авсан
5. Редакцын завсартай заалтууд байна.	Агуулгын хүрээнд саналыг хүлээн авсан
6. Эрчимжсэн МАА гэдэг 4.1.5-ын тодорхойлолт бас дулимаг. Ингээд харахад мал бордох цэгийн тухай л харагдаад байгаа. Эрчимжсэн аж ахуй, МАА гэхээрээ эрчимжсэн аж ахуй гэсэн үндсэн суурь байх ёстой. Тэгээд тэр нь МАА, газар тариалан, амьтны аж ахуй гэх мэтээр дотоод задрах ёстой. Тэгэхээр эрчимжсэн аж ахуй гэж ерөнхий тодорхойлолтыг оруулах ёстой байх. Эрчимжсэн аж ахуй гэж юуг хэлж болох вэ гэхээр шинжлэх ухаан техникийн дэвшил, өндөр бүтээмжтэй хөдөлмөр зохион байгуулалтад суурилсан таримлын ургац, мал амьтны ашиг шимийг нэмэгдүүлэх замаар үйлдвэрлэлдээ суурилуулаад хагас үйлдвэрлэл явуулах гэдэг ч юм уу энэ тодорхойлолтыг бол нэгдсэн журмаар оруулах нь зүйтэй болов уу гэж үзэж байна.	Агуулгын хүрээнд саналыг хүлээн авсан
7. Аж үйлдвэржсэн ХАА-н талаар тодорхойлолт байхгүй байна. Шувуу, гахайн том фермүүд гэх мэт ерөөсөө байхгүй байна. Тэгэхээр аж үйлдвэржсэн ХАА тэр дотроо аж үйлдвэрлэгдсэн МАА, аж үйлдвэржсэн газар тариалан гээд энэ чиглэлийн том тодорхойлолтууд байх ёстой. Эд нар бүгд нэг том цогцолборууд байна. Энэ тодорхойлолтууд байхгүй байна.	Тусгасан
8. Тогтвортой аж ахуй дээр саяын хэлсэн зүйлтэй холбогдуулаад нарийвчилсан технологи, ухаалаг технологи, хиймэл оюун ухааны хэрэглээ, автоматажсан үйлдвэрлэл, үйлдвэржсэн аж ахуйнуудыг өргөжүүлэх асуудал зайлшгүй байх ёстой. Энэ бол тогтвортой бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх сүүлийн үеийн гол эх үүсвэрүүд. Үүнийг нэмж оруулахгүй бол энд байхгүй байна.	Агуулгын хүрээнд саналыг хүлээн авсан
9. Хөрөнгө оруулалтыг дэмжих гэж байна. Хөрөнгө оруулалтыг дэмжих гэхээр сая хэлсэн зүйлүүд бас байгаад байна. Хөрөнгө оруулалтыг дэмжих зүйл чинь дэвшилтэд чиглэлээр байх ёстой. Нарийвчилсан технологи нэтрүүлж байгаа газрууд ухаалаг, смарт технологийг нэвтрүүлсэн байх ёстой. МАА, газар тариалан аль ч салбартаа ухаалаг технологи байгаа. Роботжисон техник хэрэгсэл, автомат үйлдвэрүүд. Ийм чиглэлийн технологи, бүтээгдэхүүн хөгжүүлж байгаа ААН, хүмүүстээ санхүүгийн зээлийн янз бүрийн дэмжлэгүүд байх ёстой. Тэр нь цаашдаа баталгаатай, тогтвортой үйлдвэрлэл болно. Тийм учраас үүнд зохицуулалтыг нь хийх хэрэгтэй болов уу гэж бодож байна.	Агуулгын хүрээнд саналыг хүлээн авсан
10. Хуулийн төслийн 5 дугаар бүлэгт “ХАА-н салбар хариуцсан төрийн төв байгууллага өөрийн харьяалалдаа дангаараа болон бусад төрийн төв байгууллагатай хамтран их сургууль, эрдэм шинжилгээний байгууллага, мэргэжил сургалтын төвүүдтэй байж болно” гэсэн заалтыг оруулаад та бүхнийг хамгаалаад үзээч гэж хэлэх гэсэн юм. Өөрөөр хэлбэл энэ хуулиар бидний харилцаанд байгаа янз бүрийн процесс, тулгамдаад байгаа асуудлыг шийдэх зорилгоор боловсруулж байгаа. Тэр асуудлыг шийдэж чадахгүй бол хууль маань дутуу боловсруулагдсан гэсэн үг.	ХАА Салбарын дээд боловсрол, ЭШ, Үйлдвэрлэлийн нэгдсэн холбоог хангах /бүтэг маягийн өгүүлбэр оруулах/-Агуулгын саналыг хүлээн авсан

	11. Малчин, тариаланчийн зөрчлийг шийдвэрлэх асуудал дээр сая ажлын хэсгийн гишүүн Г.Даваадоржийн хариулсны дагуу заалтыг оруулж өгөөч. Орон нутгийн нөхцөлдөө харилцан зохицож гэдгийг. Хуулиар зохицуулахгүйгээр энэ асуудлыг шийднэ гэж байхгүй, заавал хуулиар зохицуулна. Гол нь хууль нь 2 талын хэрэгцээнд нийцсэн зохицуулалттайгаар орох ёстой.	Агуулгын хүрээнд саналыг хүлээн авсан
ХААИС-ийн профессор, Хөдөө аж ахуйн шинжлэх ухааны академийн гишүүн Ж.Батчулуун:	1. Хууль бол аливаа харилцааг зохицуулдаг. Тэр харилцаа нь амьдралаас урган гарч ирдэг. Тэр талаас нь харах юм бол хуулийн төсөл ерөнхийдүү, тунхгийн шинжтэй, зохицуулалт харьцангуй бага, байгаа ч гэсэн ерөнхий байна.	Тусгасан
	2. Манай ХАА-н салбарын хамгийн том баялаг, хамгийн том нөөц болох бэлчээрийн асуудлыг хуулиар нарийвчлан зохицуулах шаардлагатай. Бэлчээрийн маргаанаас үүдсэн асуудлууд олон байна. Энэ асуудлыг хуулиар зохицуулах байх. Бэлчээр гэдэг бол зөвхөн МАА-н асуудал биш, бэлчээрийн асуудлыг зөнд нь орхих юм бол үндэсний аюулгүй байдал, тусгаар тогтнолын асуудал, хүний эрхийн асуудал яригдана. Энэ асуудалд онцгой анхаарах ёстой. Асуудал төвөгтэй учир тойрч зугтаадаг зүйл байгаа байх.	Агуулгын хүрээнд саналыг хүлээн авсан
	3. ХАА-н салбарыг тэргүүлэх салбарын хэмжээнд хүргэх ёстой. Миний ойлгож байгаагаар боловсрол тэргүүлээд байна. Багшийн чиглэлээр суралцаж байгаа ихэнх оюутны төлбөрийг төрөөс дааж байгаа байх, гэтэл ХАА-н салбар тийм биш байна. Ядаж ХАА-н үндсэн чиглэлээр суралцаж байгаа оюутнуудын сургалтын төлбөрийг төрөөс дааж болохгүй юм уу?. ХАА-н салбарыг агаар салхи, аялал зугаалгын байдлаар ашиглах гээд байна, тиймээс энэ чиглэлдээ онцгой анхаарах хэрэгтэй. Энэ бүгдийг харгалзаж үзэхгүй бол бидний яриад байгаа хууль амьдралд хэрэгжихгүй, хоосон цаас болох магадлалтай шүү.	Тэргүүлэх салбараа тодотгож өгөх, Бакейн саналтай уялдуулан Агуулгын саналыг хүлээн авсан , төрөөс төлбөр төлөөд орон нутагт ажиллуулж, төлбөрөөс чөлөөлүүлэх мөн аймгийн захиалгатай холбох
ХААИС, Агроэкологийн сургууль, Газрын менежментийн тэнхимийн эрхлэгч И.Мягмаржав:	1. ХАА-н газрын бүсчлэлийг орон нутгийн ИТХ тогтоохоор туссан гэж ярилаа. ХАА-н бүсчлэлийг орон нутаг тогтоох ямар ч боломжгүй байдаг. Тухайн ХАА-н газрын бүсчлэлийг тогтоохдоо дотоод хэрэгцээний хангамж хэр байгаа, тохиромжтой байдал, ашиглалт, хамгаалалт, менежментийн төлөвлөгөөтэй нь хамт хийж байж бүсчлэлийн төлөвлөгөө нь бүрэн болдог. Бүсчлэлийг тогтоох талаар Газрын тухай хуульд байдаг. Тиймээс энэ хуультайгаа уялдуулах шаардлагатай. Газар зохион байгуулалтын төлөвлөлт нь Улсын газар зохион байгуулалтын, аймаг, нийслэлийн газар зохион байгуулалтын, сум, дүүргийн нутаг дэвсгэрийн хөгжлийн төлөвлөгөө гэж байгаа. Сумын нутаг дэвсгэрийн хөгжлийн төлөвлөгөө нь сум дээрээ хийгддэг, сумын ИТХ нь мэргэжлийн байгууллагаар батлуулж өгдөг. Аймгийн газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөг Газрын мэргэжлийн байгууллага хийдэг. Тиймээс газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөтэй уялдуулан хийнэ гэж оруулж өгсөн дээр байх.	Агуулгын хүрээнд саналыг хүлээн авсан

	2. Бэлчээрийн даац, багтаамж тогтоох бол том асуудал байдаг. Манай 3 яамны тогтоосон бэлчээрийн даац, багтаамж тогтоох аргачлал бол болохгүй байгаа. Төл малын идэх өвсний хэмжээ өөр, бусад малын идэх өвсний хэмжээ өөр. Төл мал, бусад малыг хонин толгой руу шилжүүлэхэд итгэлцүүр нь өөр байх ёстой. Тухайн бэлчээрийн сэргэн ургах чадвар нь бүс нутгаасаа хамаараад өөр байдаг. Тухайн бэлчээрийг давтан ашиглах тоо энэ арга дотор ороогүй байдаг. Нутаг дэвсгэрийн нөөцийг коэффициентоор оруулдаг. Миний хэлсэн энэ арга зүйгээр Барилга хот байгуулалтын яаманд боловсруулж өгсөн байгаа. Энэ арга зүйг улсын хэмжээнд хэрэгжүүлэх боломж нь юу юм гэдгийг судалж үзээч гэж хэлэх гэсэн юм. Бүс нутгийн онцлогт тохирсон, малын экологийн зохистой бүс нутгийн онцлогт тохируулаад бүс нутаг, орон нутагт тохирсон арга хэмжээнүүдийг энэ бодлоготоо тусгаж өгөөч гэж хүсмээр байна.	Зохицуулсан харилцааг судалж, агуулгын хүрээнд саналыг хүлээн авсан
	3. Баруун бүс нутаг маань экологийн яг ямар зохистой бүс нутаг юм, ямар төрлийн мал үржүүлбэл зохистой, үүнээс нь хамаараад баруун бүс нутагт бэлчээрийн даацад тохирсон мал, сүргийг зохистой бүтцийг тогтоож өгөөд түүн дотроо сум, орон нутаг маань өөрийнхөө онцлогтой тохирсон арга хэмжээнүүдийг авч явна. Өнөөдөр гэтэл төрийн бодлого ч гэсэн олон малтай байх юм бол сум, аймаг, улсын аварга болгоод байна. Гэтэл цаана нь мал сүргээ эрчимжүүлэх, бэлчээрийн даац, багтаамжтай уялдсан дэмжих бодлого байхгүй байгаа учраас Тусгасан хэрэгтэй байна.	Тусгасан
	4. Өртгийн сүлжээг кластераар хөгжүүлэх асуудал маш чухал. Малын түүхий эд үнэгүйдээд байна. Гэтэл энд хамгийн гол нь нөөц дээр тулгуурла гэж байна. Махныхаа, сүүнийхээ, төмс, хүнсний ногооныхоо хэрэгцээгээ тооцож үзээд дотоодын хэрэгцээг хэдэн хувь нь хангаж байгаа юм, үлдсэн хувийг бусад аймгууд юм уу, гадаад зах зээлд гаргах, нийлүүлэх боломж нь хэр байна. Үүнийг эдийн засгийн нөхцөлүүдтэй уялдуулаад хаана нь аль кластерын чиглэлийг байгуулж болохоор байна, хугацааг нь заагаад энэ хуулийн төсөлдөө оруулж өгөх нь зүйтэй гэж бодож байна.	Кластерын асуудлыг судалж, агуулгын хүрээнд саналыг хүлээн авсан
Хөдөө аж ахуйн шинжлэх ухааны академийн гишүүн, ШУ-ны доктор, профессор Я.Ганболд:	1. ХАА-н үйлдвэрлэлийг явуулж байгаа үндсэн ажиллах хүчин бол малчин, тариаланч байгаа. Тиймээс энэ 2-ын ХАА-н үйлдвэрлэлд явуулахад ямар оролцоотой, эрх, үүрэгтэй байх, яаж дэмжих, ажлын байрыг яаж олшруулах талаар энэ хуульд тусгаж өгвөл яасан юм гэсэн саналтай байна.	Агуулгын хүрээнд саналыг хүлээн авсан
	2.Хуулийн нэрийг өөрчилбөл яасан юм гэсэн санал байна. ХАА-н үйлдвэрлэлийн тухай ч юм уу эсвэл ХАА-н үйлдвэрлэлийн харилцааны тухай гэж нэрлэх ч юм уу.	Тусгасан
	3. Хууль өөрөө хэрэгжих ямар нэгэн механизмтай байх ёстой. Ялангуяа энэ ХАА-н тухай хуулийг хэрэгжүүлэх нэг механизмын бүрдэл хэсэг бол хөдөө суманд ажиллаж байгаа малын эмч, мал зүйч, агрономич, ХАА-н механикч инженер, эдийн засагч нар байгаа. Хөдөө орон нутагт яаж ажиллуулах, тэдний нийгмийн асуудлыг яаж шийдэх, хэрхэн дэмжих талаар энэ хуульд оруулж өгвөл сайн байна. Мал эмнэлгийн тухай хууль дээр нийгмийн асуудал гэж 36 сарын тэтгэмжээс өөр зүйл байхгүй.	Агуулгын хүрээнд саналыг хүлээн авсан

	4.Хуулийн төслийн 6.2.4-т гахай, шувуу, загас, зөгийний аж ахуй гээд бүгдийг бичсэн байна. Эдгээр бол бие даасан ХАА-н төрөлжсөн аж ахуй, тиймээс үүнийг цааш нь аваад явах боломж байна уу.	Агуулгын хүрээнд саналыг хүлээн авсан
	5.Хуулийн төслийн 16.1.2-т органик бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх гэж байна. Энэ чинь өөрөө хуультай. Заавал энд оруулж ирэх гээд байгаа юм уу эсвэл энэ хуулиар тэнд заагдаагүй асуудлыг зохицуулах гээд байна уу.	Агуулгын хүрээнд саналыг хүлээн авсан
	6. Мал, амьтны тавлаг байдлын асуудал яригдана. Одоогоор стандарт хэрэгжиж байгаа. Тэр стандартад тусгагдаагүй, бодлогын хүрээний улсын хэмжээнд хамарсан, салбаруудыг хамарсан асуудлыг тусгасан гэж бодож байна. Явцын дунд цахимаар санал өгье.	Тусгасан
ХААИС, Хэрэглээний шинжлэх ухааны сургуулийн профессор П.Ариунсүрэн:	1. Одоогоор бэлчээрийн тухай хууль гараагүй байгаа учир бэлчээрийн асуудлыг оруулж өгөх нь зүйтэй. Мал аж ахуйн үйл ажиллагаа явуулахад хамгийн гол хүчин зүйл бол уур амьсгалын хүчин зүйл байдаг. Уур амьсгалын хүчин зүйлтэй холбоотой заалт байна уу?, байхгүй бол Тусгасан өгөх хэрэгтэй. Бэлчээрийн даац багтаамжийг уур амьсгалаас хамааралтайгаар бэлчээрийн ургамлын нөөцөд тулгуурлаж тогтоогоод, ган, зудтай жил бол даац хэтрэх нь тодорхой, өнөтэй жил даац хэтрэх нь бага. Тиймээс уур амьсгалтайгаа холбоод илүү гарсан малын тоогоор нь эрх зүйн зохицуулалтаар ямар нэгэн арга хэмжээ авах зохицуулалт хийж өгөхгүй хэрэгтэй.	Тусгасан
	2. Газар зохион байгуулагч гэж орон нутагт ажиллаж боловч бэлчээрийн мэргэжлийн хүн ажилладаггүй учир бэлчээрийн ургамлаа таньж мэдэх гэх мэт бэлчээрийн судалгаагаа орхигдуулаад байна. Тиймээс сум орон нутаг бэлчээрийн мэргэжилтэнтэй байна гээд энэ хуульдаа зааж өгөх боломжтой юу.	Тусгасан
	3. Уул уурхайн газрууд бол бэлчээрийн газрыг уул уурхай болгоод буцааж нөхөн сэргээгээд бэлчээрийн газарт шилжүүлж байгаа. Нөхөн сэргээхдээ нутгийн ургамлаар ургамалжуулсан тохиолдолд бэлчээрийн газарт шилжүүлнэ гэж зааж өгөх хэрэгтэй. Тэгэхгүй бол байгалийн экосистем алдагдаж байна гэсэн судалгаа хийгдсэн байгаа. Нутгийн ургамлын үр үржүүлгийн асуудлыг ч гэсэн сайн тусгаж өгөх хэрэгтэй. Тэгэхгүй бол урдаас ирсэн ургамлын үрээр үр үржүүлэг хийгдэж экосистем алдагдаад байна.	Дагалдах хууль, байгаль орчны холбогдох хуульд Тусгасан, хэн хяналт тавихыг заах
	4. Эрчимжсэн МАА-д тэжээлийн нөөц байхгүй, тиймээс тэжээлийн нөөцийг бүрдүүлэхийн тулд фондтой байх ёстой. Тэнд нутгийн ургамлын үржүүлэгч хийж болно эсвэл нэг наст ургамлын үржүүлэг ч байж болно. Бэлчээр, тэжээлийн нөөцийг бий болгоогүй тохиолдолд менежмент хийж, үйлдвэрлэл явуулж чадахгүй. ХАА-н үйлдвэрлэлдээ ч, тэжээлдээ ч тэр ургамалжуулаач ээ гэдэг үгийг хэлэх гэсэн юм.	Эрсдэл, дэмжлэг зэрэг аль нэг хэсэгт Тусгасанаар Агуулгын саналыг хүлээн авсан
	5. Бид яагаад бэлчээр, тэжээлийн ургамлан нөмрөгийг бий болгох ажлыг хийхгүй байгаа юм бэ?. Толгой хууль учир энэ хуульдаа энэ ажлыг тусгаж өгөөч гэсэн хүсэлтэй байна.	Дагалдах хууль, байгаль орчны холбогдох хуульд Тусгасан, хэн хяналт тавихыг заах, хариуцлагажуулах

ХААИС, Хэрэглээний шинжлэх ухааны сургуулийн Ахлах багш Б.Лхагвадорж:	1. Бэлчээрийн МАА соёл буюу нүүдлийн мал аж ахуй соёл гэсэн агуулга. Тэгэхээр бэлчээрийн МАА-аас соёлыг нь салгах, нүүдлийн мал аж ахуйгаас нүүдлийн соёл гэдгийг салгах бол өрөөсгөл асуудал гэж бодож байна. Хуулийн төслийн 6.2.6-д “хөдөө аж ахуйн аялал жуулчлал” гэж оруулсан байна. Энэ бол ХАА-н соёлыг харах гэж жуулчид ирж байна. Гаднаас ирж байгаа жуулчид мал аж ахуйн соёл, нүүдлийн мал аж ахуйн онцлог энэ байдлыг харах, биеэрээ мэдэрч тэр мэдрэмжийг авах зорилготой. Үүнийг соёлынхоо агуулгаар тусгаж оруулбал зүгээр гэсэн саналтай байна.	Нэр томьёонд нүүдлийн соёл иргэншлийг хадгаласан гэдэг агуулгаар баяжуулсан.
	2. Залуу халаа үеийг бэлтгэхэд жендерийн асуудал хамгийн чухал. Охидуудаа хот суурин газарт сургууль, соёлд явуулчихдаг. Охидууд нь хот, суурин газарт ирээд буцаж очих сонирхолгүй байдаг. Би асуулт асуухдаа Хотын бүсгүй хөдөө нутагт гэдэг нэвтрүүлгээр жишээ аваад хэлсэн. Тэнд нийгмийн том асуудал бодитоор харагдаж байгаа. Нүүдлийн мал аж ахуйн соёл маань цаашаа үргэлжлээд явна гэвэл залуу халаа байх хэрэгтэй. Гэтэл тэнд залуучууд байна, охидууд нь байхгүй. Энэ асуудлын зохицуулах гаргалгааг бодож үзэх хэрэгтэй. Социализмын үед ХАА-н дээд сургууль дээр залуу малчны сургууль гэж хийж байсан юм байна лээ, архивд материал нь байдаг юм байна. Эндээс хоорондоо танилцаж, гэр бүл болдог байсан юм байна.	Тусгасан
	3. Хуулийн төслийн 7.2.2-7.2.4-т орон нутгийн эрх баригч нарт эрхийг нь өгөх заалт байна гэж харж байна. ХАА-н бүс тогтоох болбол өөрөө жаахан эрсдэлтэй байх болов уу гэж бодож байна. Яагаад гэвэл 1979 онд Өвөрмонголд энэ асуудал үүсэж, бүс тогтоо гэснээс торло гэж хэлээгүй. Тэгвэл торлож урт хөлийн мал байхгүй болох асуудал үүссэн. Гэтэл нүүдлийн МАА-н соёлын гол бэлгэ тэмдэг бол адуу. Тиймээс үүнийг сайн бодох хэрэгтэй.	Тусгасан
	4.Хуулийн төслийн 10.3-т ХАА-н салбарын мэргэжилтэн бэлтгэдэг ганц сургууль бол ХААИС. Тиймээс энд шууд ХААИС гээд заагаад өгчихвөл яасан юм.	Агуулгын хүрээнд саналыг хүлээн авсан
	5. Хуулийн төслийн 8.4-т “нэг алхам урагш, нэг алхам хойш” зарчим байна. Энэ ямар зарчмыг хэлж байгаа юм бол, үүнийг Агуулгын саналыг хүлээн авсан хэрэгтэй.	Энэ зарчимд сайжруулалт хийж, тайлбар гаргасан.
	6. Бүтээгдэхүүний ялгарал гэж байна. Бүс нутгийг хөгжлийн ялгарлыг бий болгоно гэж үзэж байгаа бол өмнөд хөршийн ялангуяа Өвөрмонголын загвараас суралцвал гэсэн саналтай байна.	Газарзүйн заалттай бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг дэмжих, урамшуулалттай уялдуулан хийх
Метагро ХХК-ийн Бизнес хөгжил хариуцсан захирал Б.Оргил:	Метагро компани ХАА-н салбарт өөрийн хөрөнгөөр 60 сая доллар, Дэлхийн банкнаас 30 доллар зээл аваад, нийт 100-аад сая долларын хөрөнгө оруулалт хийгээд, энэ хууль дээр хийгдэж байгаа бүх үйл явцыг эрсдэлээ үүрээд, өөрөө бүгдийг нь туулаад хийж байгаа компани юм. Миний анзаарсан нэг зүйл бол хуулийн төсөл боловсруулах ажлын хэсэгт	саналгүй

	хувийн хэвшлийн төлөөлөл дутмаг байна гэж харж байна. Өөрийн зүгээс бичгээр саналаа цаасаар өгнө. Миний нэг санал бол хуулийн төслийн хэлэлцүүлгээ хувийн хэвслээ оролцуулсан хэлэлцүүлгийг заавал хийгээрэй гэсэн санал байна. Эндээс маш тодорхой санал гарч ирэхээр байна.	
Улсын Их Хурлын гишүүн М.Бадамсүрэн	<p>ХӨДӨӨ АЖ АХУЙН ТУХАЙ АНХДАГЧ ХУУЛИЙН ТӨСӨЛ</p> <p>Нэмэх санал:</p> <p>НЭГ: ҮНДЭСЛЭЛ:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Хүн бүрийн хийж чадах аж ахуй 2. Өргөн уудам нутагтай 3. Нөхөн сэргээгдэггүй салбарын орлогоос Нөхөн сэргээгддэг салбар руу дэмжлэг 4. Аливаа хүнс шинэ байх <p>ХОЁР: ДЭМЖЛЭГИЙН ТАЛААР:</p> <p>ГАЗАР ЭЗЭМШҮҮЛЭХ, АШИГЛУУЛАХ</p> <p>Нэг удаа үнэ төлбөргүйгээр, бусад шилжүүлэх эрхгүйгээр эзэмшүүлэх</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. МАЛЧДАД ӨВӨЛЖӨӨ, ХАВАРЖААНЫ ДООРХ ГАЗАР 1 га хүртэл 2. НОГООЧДОД НОГОО ТАРИХ зориулалтаар 10 га хүртэл 3. ТАРИАЛАНЧДАД тосны ургамлаас бусад таримал тариалах зориулалтаар 50 га хүртэл <p>ДЭД БҮТЦИЙН ДЭМЖЛЭГ</p> <p>Хамгаалагдсан аж ахуй, Хүнс, тэжээлийн үйлдвэрүүдэд дараахь дэмжлэг</p> <ul style="list-style-type: none"> • Цахилгаан эрчим хүчний шугам сүлжээ, дэд станц • Автозам • Интернет сүлжээ • Гүний худгийн цооног <p>ХӨНГӨЛӨЛТТЭЙ ЗЭЭЛИЙН ДЭМЖЛЭГ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Хөнгөлөлттэй зээлийн эх үүсвэрийн тогтвортой байдлыг бүрдүүлэх 	<p>Хөнгөлөлттэй зээлийн эх үүсвэрийн тогтвортой байдлыг бүрдүүлэх хүрээнд Үндэсний баялгийн сангийн Хөгжлийн сангийн төсөвт жил бүр зээлийн хүүгийн татаас эсхүл эх үүсвэр тусган батлуулж, Хөдөөгийн хөгжлийг дэмжих банк руу хуваарилж байх, Тусгай зориулалтын банк байгуулах, Төрийн банкиг Хөдөөгийн хөгжлийг дэмжих банк болгон өөрчлөн байгуулах асуудлаас бусад асуудлыг хуулийн төсөлд тусгасан.</p>

	<ul style="list-style-type: none"> • Үндэсний баялгийн сангийн Хөгжлийн сангийн төсөвт жил бүр зээлийн хүүгийн татаас эсхүл эх үүсвэр тусган батлуулж Хөдөөгийн хөгжлийг дэмжих банк руу хуваарилж байх • Тусгай зориулалтын банк байгуулах • Төрийн банкиг Хөдөөгийн хөгжлийг дэмжих банк болгон өөрчлөн байгуулах <p>ГУРАВ: ХЯЗГААРЛАЛТЫН ТАЛААР</p> <ul style="list-style-type: none"> • Бэлчээр хамгаалах зорилгоор ӨВӨЛЖӨӨ, ХАВАРЖААНЫ ДООРХ ГАЗАР, ГҮНИЙ ХУДГИЙН ЦООНОГ хоорондын доод зайг тогтоох <p>ДӨРӨВ: ДАГАЛДУУЛАН ӨРГӨН МЭДҮҮЛЭХ ХУУЛИЙН ТӨСӨЛ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Газрын тухай хууль • Тариалангийн тухай хууль <p>ТАВ:ХАСАХ САНАЛ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Хүнс, ХАА-н асуудал хариуцсан орон нутгийн захиргааны байгууллагын удирдлагыг босоо томилохтой санал нийлэхгүй 	
<p>БНМАУ-ын Ардын Их Хурлын дарга, Монгол Улсын гавъяат эдийн засагч Ж.Гомбожав</p>	<p>Мал аж ахуйн үйлдвэрлэлийн үр дүнд олон хүчин зүйл нөлөөлөх боловч шийдвэрлэх нөлөөг хүн, бэлчээр, голлох нөлөө үзүүлдэг.</p> <p>Нэг. Малчдын талаар.</p> <p>Малчин хүн бол нүүдэлчдийн соёл иргэншлийг өвлөгч, тээгч, уламжлуулан өвлүүлэгч мөн, Монгол монголоороо үлдэх эсэх нь өнөөдрийн малчдын ёс зүй, зан араншин, сэтгэл зүтгэлээс ихээхэн шалтгаалж байна. Сайн малчин байхын тулд малчин хүн асар их чадвар, авъяас, ой ухаантай байхыг шаарддаг. Малчин өрх үйлдвэрлэгч, мах, ноос, сүү, арьс ширээ боловсруулдаг. Өдөр тутмын хэрэгцээт эд хөрөнгө, дээл, хувцасаа оёдог. Малаа эмчилнэ, хүүхдээ өсгөж хүмүүжүүлнэ. Машин, мотоцикл, бусад техникээ засварлана. Цаг уурыг ажиглагч, судлаач, байгаль орчиноо хамгаалагч.</p> <p>Ийм олон ажил хийдэг хүнээ хайрлах, хамгаалах, хөгжүүлэх, дэмжих нь төрийн үүрэг мөн.</p> <p>Монгол Улсын нийт ажиллах хүчиний 23,7 хувь буюу 321,3 мянган хүн хөдөө аж ахуйн салбарт ажиллаж, 2024 оны байдлаар дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 7,4 хувийг эзлэж байна. Энэ хэмжээг нэмэгдүүлэх асар их бололцоо байна.</p> <p>Хөдөө аж ахуйн салбарт авах арга хэмжээг төрийн төв байгууллага; аймаг, нийслэл; сум, дүүрэг, баг, хороо, иргэн юу хийх ажлын чиг үүргийг хуулинд тодорхой зааж өгөх нь зүйтэй.</p> <p>Хоёр. Төр, засгийн төв байгууллагаас авах арга хэмжээ:</p> <p>1. Улс худалдан авч экспортлох болон эх орны дотоод хэрэгцээнд хэрэглэх мах, арьс, шир, ноос, ноолуур, сүү, цагаан идээ, үр тариа, төмс, хүнсний ногоо, жимс жимсгэний тоо, хэмжээ, стандарт, үнийг тодорхой тусгасан захиалгыг аймаг бүрт жилийн өмнө өгч гэрээ байгуулах.</p>	<p>Агуулгын хүрээнд саналыг хүлээн авсан</p>

	<p>2. Мал аж ахуй, газар тариалангийн бүтээгдэхүүнийг боловсруулах, үйлдвэрлэх, хөнгөн, хүнсний үйлдвэрийг хаана шинээр бий болгох байршил, хүчин чадлыг жилийн болон дунд хугацаанд төлөвлөгөөнд тусгах.</p> <p>3. Хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэлд хэрэгцээтэй машин, тоног төхөөрөмж авахад зориулан зээл олгох, хил, гаалийн татварын хөнгөлөлт үзүүлэх бодлого гаргах.</p> <p>4. Гадаад улсад ажиллахаар явж байгаа залуучуудыг тодорхой хугацааны дараа эх орны хөнгөн, хүнсний үйлдвэрт ажиллах дадлага, мэргэжил эзэмшүүлэх зорилготой явуулах.</p> <p>5. “Залуу малчин, тариаланч бэлтгэх мэргэжил, сургалт, үйлдвэрлэлийн төв”-ийг аймаг бүрт байгуулах.</p> <p>6. Малчдын саналыг үндэслэн зургаан настай хүүхдийг эцэг, эхийн асрамжаас нь хөндийрүүлэхгүйгээр зайнаас сургах сургалтанд хамруулах.</p> <p>7. Малчид өвөлжөө, хаваржааныхаа аль нэгэн дээр тогтвор суурьшилтай амьдрах гэр, сууцтай болоход дэмжлэг үзүүлэх. Ипотекийн зээлэнд хамруулах, зарим бараанд хил, гаалийн хөнгөлөлт үзүүлэх, нар, салхины энерги ашиглах, халуун, хүйтэн ус, жорлонтой гэр, сууц өөрийн хөрөнгөөр барьж өгсөн аж ахуйн нэгжийг татвараас чөлөөлөх.</p> <p>8. Малчид, тариаланчдыг даатгалын тогтолцоонд хамруулах.</p> <p>9. Аймаг, сум, суурин газраас алслагдмал амьдарч байгаа малчдын ноос, түүхий эдийн үнийг 5-10 хувийн нэмэгдэлтэй үнээр худалдан авах, хашаа, худаг гаргахад нь дэмжлэг үзүүлэх, бензин, шатахууны үнийг 5-10 хувиар хямдруулах, тэгэхдээ жилд худалдах бензин, шатахууны лимит тогтоох.</p> <p>10. Улсын аварга малчин шалгаруулах шалгуур үзүүлэлтийг өөрчлөж, стандартын шаардлага хангасан чанар сайтай ноос, түүхий эд бэлтгэсэн, отор нүүдэл хийж бэлчээр хамгаалж, малдаа тарга хүч сайн авахуулсан, залуу малчин өрх бий болгосон, байгаль орчиноо хамгаалах талаар санаачлагатай ажилласан байдлыг харгалзаж байх.</p> <p>11. Импортлож байгаа малын эм, тариа, вакцинд тавих хяналтыг төр хариуцах.</p> <p>12. Малчдын бэлтгэж байгаа маханд эм, тарианы хор нөлөө байгаа эсэхэд хяналт хийдэг лаборатори бүс бүрт бий болгох.</p> <p>13. Гадаадаас өндөр ашиг шимтэй малыг импортлохдоо мэргэжлийн байгууллагын хяналтын дор, тогтоосон бүс нутагт, хөдөө аж ахуйн төрийн төв байгууллагын зөвшөөрөлтэй хийж байх.</p> <p>14. Тариаланчдын ажлыг дүгнэхдээ шинээр нэмж газар хагалаагүй, харин атаршсан газар эзэмшсэн, усалгаатай газар тариалан эрхлэх хэмжээг нэмэгдүүлсэн, цаг уурын нөхцөлд тэсвэр сайтай, сайн чанарын үр ашигласан, үрийн нөөц бүрдүүлсэн байдлыг харгалзаж байх.</p> <p>15. Дотоодын хөнгөн, хүнсний үйлдвэрийг импортын бараанаас хамгаалах.</p> <p>Гурав. Аймаг, нийслэл, сум, дүүргээс авах арга хэмжээ:</p> <p>1. Улсын захиалгыг үндэслэн сум, дүүрэгт мах, арьс, шир, ноос, ноолуур, сүү, цагаан идээ, үр тариа, төмс хүнсний ногоо, жимс, жимсгэнэ бэлтгэх хуваарийг өгөхийн дээр аймаг, нийслэлийн хэрэгцээнд бэлтгэх төлөвлөгөөг өгч, гэрээ байгуулна.</p>	
--	--	--

	<p>2. Аймгийнхаа сумдад, ямар төрлийн хэдэн малтай өрхийг дундаж амжиргаатай өрх гэж үзэх тооцоо судалгаа хийж, дундажаас доош малтай өрхийг дундаж түвшинд хүргэх зорилт тавьж ажиллах.</p> <p>3. Жил бүрийн нэгдүгээр улиралд багтаан бүх багийн иргэдийн нийтийн хурлаар тухайн жилд отор нүүдэл хэрхэн хийх, талхлагдаж, доройтсон бэлчээрийг хэрхэн хамгаалах, мал эрүүлжүүлэх компаниг ажлыг хэддүгээр сард хийх талаар хэлэлцүүлж, төлөвлөгөө, зураг батлаж байх.</p> <p>4. Зуд, ган, хүйтэн бороо, газар хөдлөлт, гал түймэр, хүн малын халтварт өвчин зэрэг гамшигт үзэгдлийг эрсдэл багатай давах бэлтгэлийг хангах, гарсан тохиолдолд хүн, мал, эд хөрөнгөө хамгаалах арга хэмжээг зохион байгуулах зорилгоор нийт иргэд, онцгой байдлын болон иргэний хамгаалалтын албаны бэлтгэл, сургуулилт хийж байх.</p> <p>5. Сум бүрт мал нядалгааны газар, түүхий эдэд анхан шатны боловсруулат хийх төв байгуулж, байр, тоног төхөөрөмжөөр хангах.</p> <p>6. Баг бүрт малчдаас түүхий эд худалдан авах агенттай болох, малчидаас түүхий эдийг худалдан авахдаа чанарыг харгалзан үнэлэх.</p> <p>7. Сум дундын хэрэгцээг хангах өвс, тэжээлийн нөөцийн агуулахтай болох.</p> <p>8. Малын тэжээлийн үйлдвэртэй болох.</p> <p>9. Орон нутгийн онцлогт тохирсон үржлийн цөм сүрэг малын төрөл бүр дээр бий болгох.</p> <p>10. Бэлчээрийн газрыг хамгаалах үүргийг тухайн сумын малчид, баг, сумдын удирдлагад хариуцуулах.</p> <p>11. Аймаг дундын оторын бүс нутгийн бэлчээр, хашаа, худаг, бусад байгууламжийг хамгаалах, эзэмшүүлэх, ашиглах асуудлыг тухайн аймаг, хөдөө аж ахуйн төв байгуулага хариуцах.</p> <p>Малчин:</p> <p>1. Монгол Улсын малчин дараахь үндсэн үүргийг биелүүлэхийг эрхэм зорилгоо болгоно.</p> <p>1.1 Монгол малчин хүн бол нүүдэлчдийн соёл иргэншлийг өвлөгч, тээгч, өвлүүлэн үлдээгч гэдгээ гүнээ ухамсарлаж аж төрөх ёсондоо мөрдөж ажиллах.</p> <p>1.2 Малчин хүний амьдралын үндэс нь газар тул эх дэлхийгээ хамгаалахын тулд эзэмшиж байгаа нутаг, бэлчээр, усаа байнга зөв зохистой ашиглах.</p> <p>1.3 Хүн амыг хүнсээр, хөнгөн, хүнсний үйлдвэрийг чанар сайтай, эрүүл бүтээгдэхүүн бэлтгэж, нийлүүлэхийн төлөө санаачлага гарган ажиллах.</p> <p>2. Дээрх үндсэн үүргээ биелүүлэхийн тулд дараахь үүргийг биелүүлнэ.</p> <p>2.1 Сум, багийн батласан чиглэл, төлөвлөгөөний дагуу отор нүүдэл хийх.</p> <p>2.2 Сум, багаас зохион байгуулж байгаа удирдамжийн дагуу малаа тарилга, туулгалтанд бүрэн хамруулах. Улсын бүртгэлд бүртгэгдээгүй, албан ёсны зөвшөөрөлгүй эм, тариа дур мэдэн хэрэглэхгүй байх.</p>	
--	--	--

	<p>2.3 Малаа халтварт ба халтварт бус өвчинөөр өвчилсөн тохиолдолд сум, баг, мэргэжлийн байгууллагад мэдэгдэх. Холбогдох байгуулагаас шийдвэр ирэх хүртэлх хугацаанд бусад айлын малаас зай барих, нэг усанд малаа услахгүй байх хорио цээрийн анхны арга хэмжээг авах.</p> <p>2.4 Зуд, ган, хүйтэн бороо, гэнэтийн хүчтэй цасан ба шороон шуурга, гал түймэрээс мал эд хөрөнгөө хамгаалах арга хэмжээ авах, бэлтгэлээ цаг хугацаа алдалгүй хийсэн байх. Иргэний хамгаалалтын сургалтанд хамрагдах.</p> <p>2.5 Мэргэжлийн байгууллагын зөвшөөрөлгүйгээр нутгийн монгол малыг эрлийзжүүлэхгүй байх. Улс, аймгийн зөвшөөрөлтэй бол мэргэжлийн байгууллагын хяналтын дор тогтоосон нутагт эрлийзжүүлэх ажлыг хийх.</p> <p>3. Малчин хүн дараахь эрхтэй.</p> <p>3.1 Сум, багаас зөвшөөрсөн нутагт газар эзэмших.</p> <p>3.2 Мал, хүний эрүүл мэндийг хамгаалах талаар төрийн ба төрийн бус аль ч байгууллагаас харьяалал харгалзахгүйгээр тусламж авах.</p> <p>3.3 Мал аж ахуйн үйлдвэрлэл явуулахад хэрэгцээтэй машин, тоног төхөөрөмж худалдан авахдаа банк ба банк бус санхүүгийн байгууллагатай гэрээ байгуулан зээл авах.</p> <p>3.4 Бага сургуулийн хүүхдээ боловсролын байгууллагатай тохиролцон зайнаас сургах сургалтанд хамруулах.</p> <p>3.5 Мал аж ахуйн үйлдвэрлэлийг эрхлэн явуулахад хүн хүчиний хүрэлцээ шаардлагатай байгаа бол холбогдох байгууллагатай тохиролцон илгээлтээр болон төв, суурин газар оршдог хүнтэй тохиролцон гэрээгээр ажиллуулах.</p> <p>3.6 Шинжлэх ухааны байгууллага болон боловсролын байгууллага эцэг, эхтэй нь тохиролцон сургалт, үйлдвэрлэл, дадлага хийх бааз болгон ажиллах.</p> <p>3.7 Нутаг дэвсгэртээ байдаг байгалийн болон түүхийн дурсгал, зүйл, улсын хилийн орчим нутагладаг бол хил хамгаалахад оролцсоныхоо төлөө урамшуулал, хөнгөлөлт эдлэх.</p>	
d.parliament.mn-д ирсэн санал	<p>4.1.9. “хөдөө аж ахуйн өртгийн сүлжээ” гэж хөдөө аж ахуйн түүхий эд, бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, бэлтгэн нийлүүлэлт, хадгалалт, тээвэрлэлт, боловсруулалт, түгээлтийн үе шатанд харилцан уялдаатай зарцуулж байгаа хөдөлмөр, нэмүү өртөг шингээх цогц үйл ажиллагааг гэсэн заалтад борлуулалт гэдгийг оруулах гэж, 6.2.4-т Цаа буга гэж тусгах 2 санал ирүүлсэн.</p>	Агуулгын хүрээнд эдгээр саналууд тусгагдсан.

×

4.1.9. “хөдөө аж ахуйн өртгийн сүлжээ” гэж хөдөө аж ахуйн түүхий эд, бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, бэлтгэн нийлүүлэлт, хадгалалт, тээвэрлэлт, боловсруулалт, түгээлтийн үе шатанд харилцан уялдаатай зарцуулж байгаа хөдөлмөр, нэмүү өртөг шингээх цогц үйл ажиллагааг;

Санал бичих

А

АЛТАНСҮХ
борлуулалт гэдэг үг бас орох уу

Хариулах

2025.04.18

66.181.183.81

×

6.2.4. гахай, шувуу, загас, зөгийн аж ахуй;

Санал бичих

Б

БОЛД
Цаа буга

Хариулах

2025.05.02

202.70.38.85